A rural landscape featuring a white house with a thatched roof in the foreground and a wooden building with a multi-tiered roof in the background, surrounded by trees and a stone wall.

Панас Мирний

“ Хіба ревуть воли, як ясла
повні? ”

[ЗМІСТ](#)

ЗМІСТ

Життєвий і творчий шлях П.Мирного

"ХІБА РЕВУТЬ ВОЛИ, ЯК ЯСЛА ПОВНІ?"

- Історія створення роману
- Тема
- Сюжет і особливості композиції
- Система образів
- «Хіба ревуть воли, як ясла повні?»
— перший в українській літературі
соціально-психологічний роман
- Список використаної літератури

ПАНАС МИРНИЙ

(1849-1923)

Панас Якович Рудченко народився 13 травня 1849 року в родині бухгалтера повітового казначейства в місті Миргороді на Полтавщині. Після кількох років навчання в Миргородському парафіяльному, а потім у Гадяцькому повітовому училищі чотирнадцятилітній хлопець йде на роботу. Чиновницька служба Рудченка почалася в 1863 році в Гадяцькому повітовому суді. Наступного року він переходить у повітове казначейство помічником бухгалтера, а згодом, після короткочасного перебування в Прилуках, займає цю ж посаду в Миргородському казначействі. Так минули перші вісім років служби в невеликих містах Полтавщини.

На цей час припадають його перші спроби літературної творчості та фольклористичної діяльності. Частину зібраних П. Рудченком фольклорних матеріалів згодом опублікував його брат Іван Білик у збірниках «Народные южнорусские сказки» (1869, 1870) та «Чумацкие народные песни» (1874).

З 1871 року Панас Рудченко живе і працює в Полтаві, займаючи різні посади в місцевій казенній палаті. Його зовсім не приваблювала чиновницька кар'єра (хоч сумлінне, ретельне виконання службових обов'язків і дозволило досягти високого чину дійсного статського радника). І. П. Рудченко починає пробувати свої сили в літературі. Прикладом для нього був старший брат Іван, що вже з початку 1860-х років публікував свої фольклорні матеріали в «Полтавских губернских ведомостях», друкувався в «Основі», а пізніше видав окремі збірники казок і пісень, перекладав оповідання Тургенєва, виступав у львівському журналі «Правда» з критичними статтями.

Літературна праця стає справжньою втіхою і відрадою П. Рудченка. Уриваючи час від відпочинку, просиджуючи вечори за письмовим столом, він з натхненням віддається улюбленим заняттям. Перші його твори (вірш «Україні» та оповідання «Лихий попутав»), підписані вибраним ім'ям Панас Мирний, з'явилися за кордоном, у львівському журналі «Правда» в 1872 році. Незважаючи на те, що в 1870 — 1880-х роках письменник продовжує інтенсивно працювати, його твори, в зв'язку з цензурними переслідуваннями українського слова в Російській імперії, друкувались переважно за кордоном і в Наддніпрянській Україні, тому були майже невідомі широким колам читачів.

Так, 1874 року в журналі «Правда» побачили світ нарис «Подоріжжя од Полтави до Гадячого» та оповідання «П'яниця», а в 1877 році в Женеві з'являється повість «Лихі люди». Ще 1875 року в співавторстві з братом Іваном Біликом було закінчено роботу над романом «Хіба ревуть воли, як ясла повні?» і подано до цензури, але в зв'язку з так званим Емським указом 1876 року в Росії цей твір не був опублікований і теж вперше з'являється в Женеві у 1880 році.

Тільки в середині 1880-х років твори Панаса Мирного починають друкуватися на Наддніпрянщині: на сторінках альманаху «Рада», який видавав Михайло Старицький у 1883 — 1884 рр., публікуються перші дві частини роману «Повія» та два оповідання з циклу «Як ведеться, так і живеться». 1886 року в Києві виходять збірник творів письменника «Збираниця з рідного поля» та комедія «Перемудрив». Одночасно Мирний продовжує виступати і в західноукраїнських збірниках та журналах, де друкуються такі його твори, як «Лови», «Казка про Правду та Кривду», «Лимерівна», переспів «Дума про військо Ігореве».

Літературні інтереси Панаса Мирного тісно поєднувалися з його громадською діяльністю. Ще за молодих років він був зв'язаний з революційним визвольним рухом, з 1875 року брав участь у нелегальній роботі революційного гуртка «Унія», який був утворений у Полтаві; під час обшуку в нього були знайдені заборонені політичні видання.

Підтримував Мирний тісні зв'язки з багатьма діячами української культури — Лисенком, Старицьким, Карпенком-Карим, Кропивницьким, Коцюбинським, Лесею Українкою, Заньковецькою, Білиловським, Жарком.

Як член комісії міської думи він бере активну участь у спорудженні пам'ятника Івану Котляревському в Полтаві.

Особливо посилюється громадська діяльність Панаса Мирного напередодні і в період першої російської революції. Він виступає з відозвами, в яких закликає до боротьби за свободу й рівноправність жінок. Співпрацює з журналом «Рідний край», який 1905 року почав видаватися в Полтаві. У ряді своїх творів («До сучасної музи», «Сон», «До братів-засланців») відгукується на революційні події.

Коли 1914 року було заборонено вшанування пам'яті Шевченка, письменник у відозві, написаній з цього приводу, висловлює глибокий протест і обурення діями російської влади. Не дивно, що в 1915 р. поліція розшукує «політично підозрілу особу» Панаса Мирного.

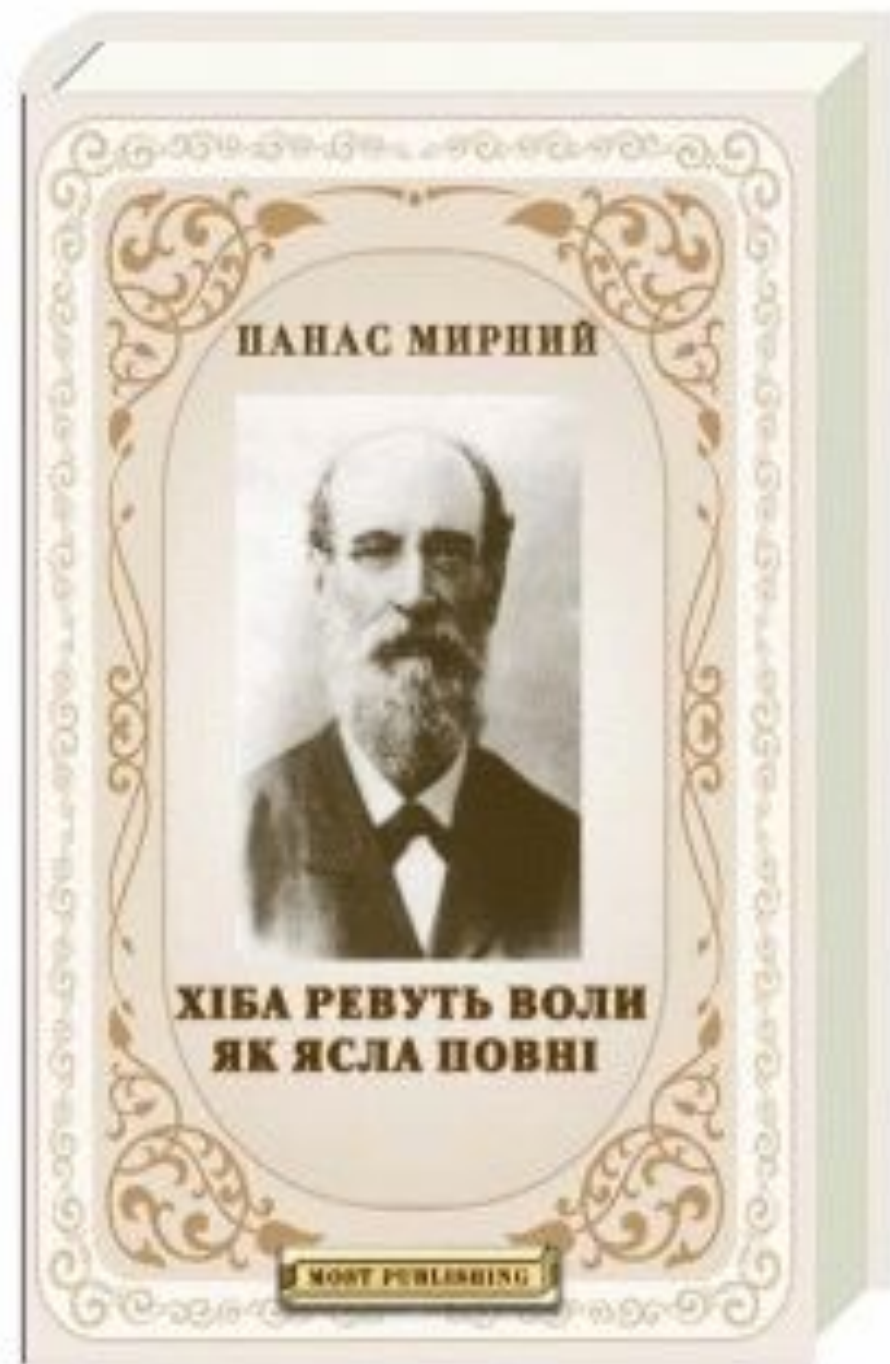
Через те, що письменник, не бажаючи ускладнювати свої службові стосунки, весь час конспірувався, його особа для широких кіл читачів та й для офіційних властей була таємницею. Та справа ще й в тому, що Панас Мирний, як людина виняткової скромності, вважав, що треба дбати не за популярність своєї особи, а за працю на користь народові.

Після встановлення Радянської влади в Україні Мирний, незважаючи на свій похилий вік, іде працювати в Полтавський губфінвідділ.

Помер Панас Мирний 28 січня 1920 року. Поховано його в Полтаві. Згідно з постановою уряду Української РСР в будинку, де жив письменник з 1903 року, утворено літературно-меморіальний музей. У 1951 році в Полтаві було відкрито пам'ятник письменникові.

[ЗМІСТ](#)

У 1872 р. Панас Мирний виїхаву службових справах з Полтави до Гадяча, де у свій час навчався працював у повітовому суді. По дорозі візник розповів йому цікаву історію про місцевого розбійника Василя Гнидку, якого недавно відправили на каторгу. Доля сільського чесного парубка, що стає на хибний шлях, зацікавила молодого письменника, і він написав нарис "Подоріжжя від Полтави до Гадячого" (1872), який 1874 р. було надруковано у львівському журналі "Правда".

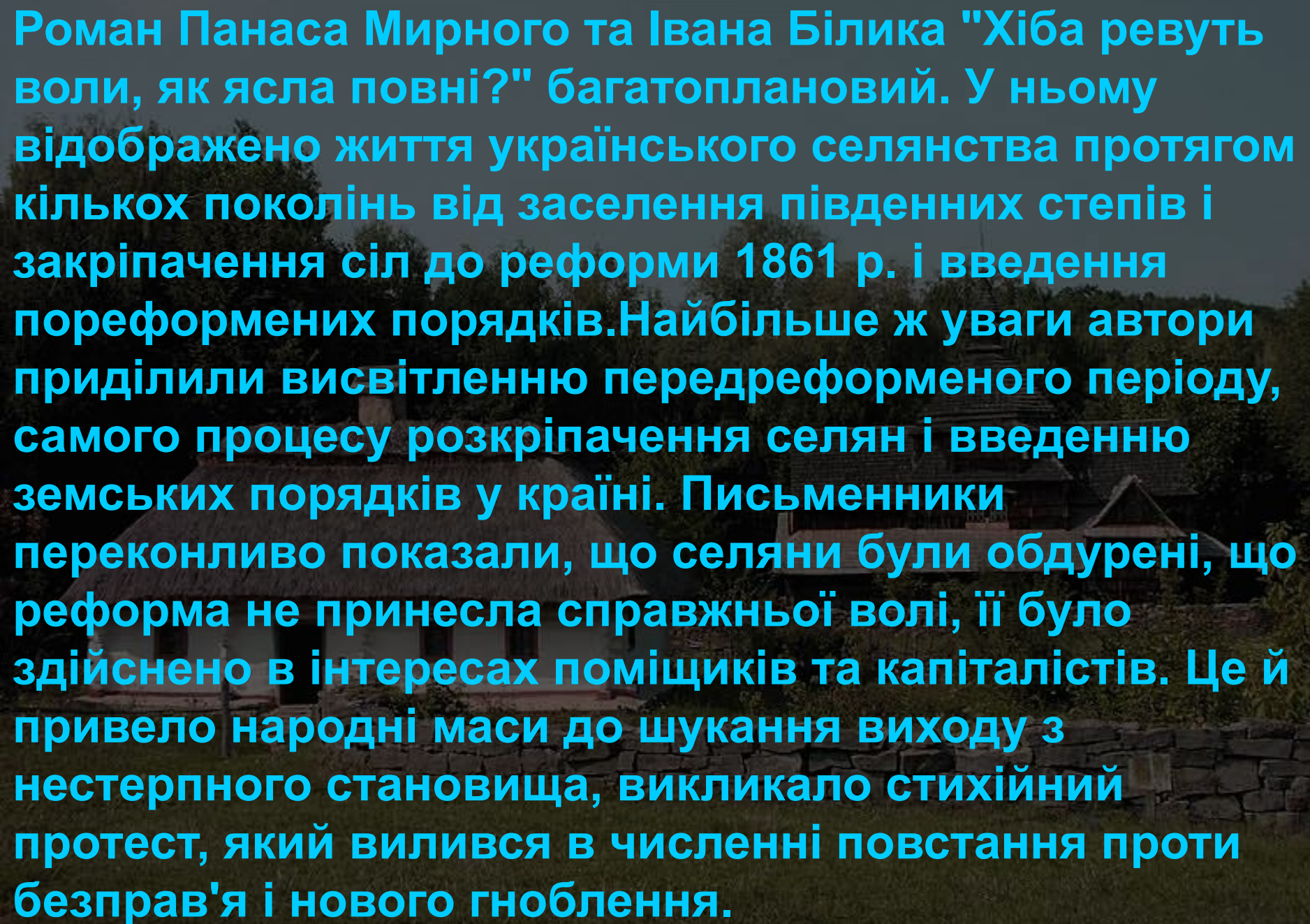

Однак письменник на цьому не заспокоївся, він задумався над причинами, які призвели Гиндку до розбійництва, написав художній твір про "безталанну дитину свого віку" і назвав його "Чіпка" (1872).

Рукописи повісті прочитав Іван Білик (старший брат письменника Іван Рудченко, відомий літератор, фольклорист, критик) і порадив соціально вмотивувати його вчинки. Поради були слухними, і брати прийняли за поширення і удосконалення твору; було здійснено кілька редакцій і 1875 р. під назвою "Хіба ревуть воли, як ясла повні?" подано до цензури. Однак роман не був надрукований у зв'язку з опублікуванням Емського акту (1876) про повну заборону друкування творів українською мовою. Тоді письменник переслав роман у Женеву до дядька Лесі Українки М. Драгоманова, де за його сприянням у 1880 р. твір було надруковано. До революції роман друкувався у Львові (1887) і в Києві (1903, 1905), але в Києві - під назвою "Пропаща сила".

[ЗМІСТ](#)

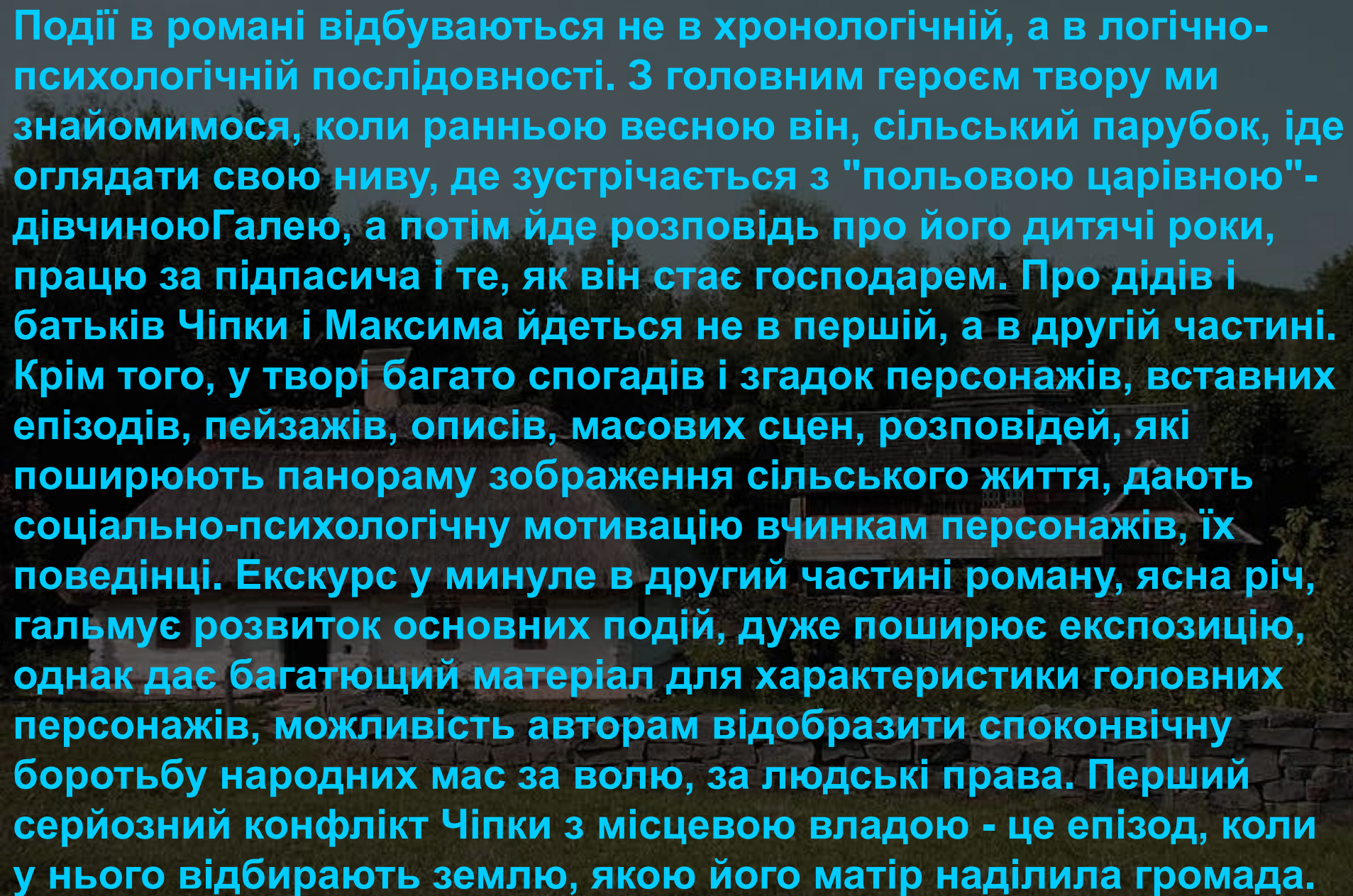

Роман Панаса Мирного та Івана Білика "Хіба ревуть воли, як ясла повні?" багатоплановий. У ньому відображено життя українського селянства протягом кількох поколінь від заселення південних степів і закріпачення сіл до реформи 1861 р. і введення пореформених порядків. Найбільше ж уваги автори приділили висвітленню передреформеного періоду, самого процесу розкріпачення селян і введенню земських порядків у країні. Письменники переконливо показали, що селяни були обдурені, що реформа не принесла справжньої волі, її було здійснено в інтересах поміщиків та капіталістів. Це й привело народні маси до шукання виходу з нестерпного становища, викликало стихійний протест, який вилився в численні повстання проти безправ'я і нового гноблення.

ЗМІСТ

Роман складається з чотирьох великих частин, кожна з яких поділяється на розділи, їх у творі тридцять. Кожна частина і розділ мають свій зміст і композиційну завершеність. У першій частині йдеться про дитячі і юнацькі роки головного героя Чіпки, у другій подано історію села Піски за півтора роки, третя продовжує розповідь про тяжку долю селянського бунтаря, а остання знайомить читача з його трагедійним кінцем. Події в романі розгортаються кількома сюжетними лініями: життя, боротьба і шукання соціальної справедливості Чіпки; життєвий шлях Максима Гудзя, змалювання його морального занепаду: зображення процесу закріпачення, кріпосницького свавілля, царської реформи і народних рухів проти гноблення на всіх етапах розвитку села Піски. Важливими є також менші сюжетні лінії: історія династії панів Польських, життєвий шлях товариша Чіпки Грицька, матері Чіпки Мотрі, дружини Галі.

Події в романі відбуваються не в хронологічній, а в логічно-психологічній послідовності. З головним героєм твору ми знайомимося, коли ранньою весною він, сільський парубок, іде оглядати свою ниву, де зустрічається з "польовою царівною"-дівчиною Галею, а потім йде розповідь про його дитячі роки, працю за підпасича і те, як він стає господарем. Про дідів і батьків Чіпки і Максима йдеться не в першій, а в другій частині. Крім того, у творі багато спогадів і згадок персонажів, вставних епізодів, пейзажів, описів, масових сцен, розповідей, які поширюють панораму зображення сільського життя, дають соціально-психологічну мотивацію вчинкам персонажів, їх поведінці. Екскурс у минуле в другій частині роману, ясна річ, гальмує розвиток основних подій, дуже поширює експозицію, однак дає багатющий матеріал для характеристики головних персонажів, можливість авторам відобразити споконвічну боротьбу народних мас за волю, за людські права. Перший серйозний конфлікт Чіпки з місцевою владою - це епізод, коли у нього відбирають землю, якою його матір наділила громада.

Це й становить зав'язку твору. Молодий дбайливий господар шукає справедливості, сподівається знайти захист у суді, але скрізь кругова порука і кривда, що й приводить його до стихійного бунтарства. Талановитий юнак боляче сприймає грабіжницький характер розкріпачення і сміливо захищає кріпаків під час бунту. Щоб помститися кривдникам, він стає на шлях розбою, "рівняє бідних з багатими". Але сильна натура не може відразу впасти. До чесного життя повертається Чіпка після одруження з Галею. Односельці обирають його членом земської управи, він хоче бути корисною для громади людиною. Однак для повітових земських діячів він виявився небезпечним, і його незаконно виключають із земства через "неблагонадійність". "Як сто зміїв разом ужалило його серце" - таким порівнянням підкреслюються переживання Чіпки. Боротьба з земським панством і губернськими чиновниками "за правду" є кульмінацією в творі. Перемагають хитрі і підступні вороги. Чіпка знову стає на хибний шлях розбійництва, сходиться з злочинним товариством; життя зробило його жорстоким. Арешт і заслання Чіпки до Сибіру, трагічна загибель Галі – його дружини - така розв'язка твору.

Як бачимо, композиція роману складна, кожна складова частина її підпорядкована розкриттю причин, чому кращі люди з народу стають злодіями, розбійниками, власне "пропащою силою".

[ЗМІСТ](#)

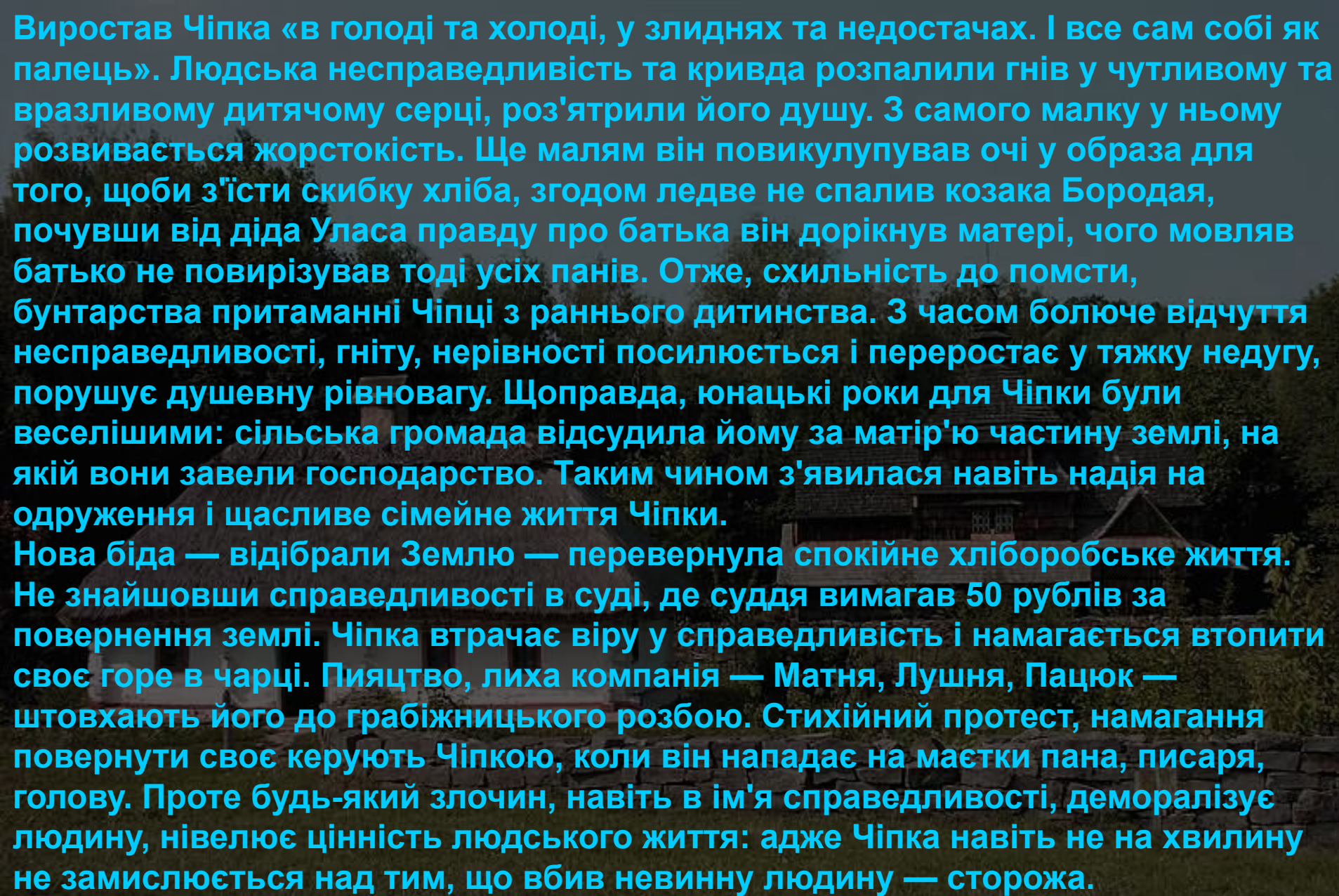
Чіпка Варениченко

На перших сторінках роману автор знайомить читача із Нечипорем Вареничком — парубком, «яких часто-густо можна зустріти по наших хуторах і селах». Проте вирізняє його з-поміж інших палкий погляд, «бистрий як блискавка», у якому світилися «якась незвичайна сміливість і духовна міць, разом з якоюсь хижою тугою...». Багатогранний характер Чіпки — селянина, що протестує проти соціальної несправедливості, але, не знайшовши законних шляхів боротьби, стає на «криву стежку» бунтарства", брати Рудченки досліджують вичерпно та всебічно.

Подаючи історію села Піски, яке було започатковане колись якимсь козаком, автори також простежують і родовід головного героя, згадують про справжнього батька Івана Вареника, тобто Чіпчиного діда, яким був пан Василь Семенович Польський. Кріпачка Уляна, одслуживши в панському дворі, пішла заміж за Петра Вареника, а через три місяці «послав Бог Петрові сина Івана». Разом з панською кров'ю Чіпка успадкував панські вади. Це один із тих генетичних чинників, які мали вплив на формування його характеру. У спадок від баби Оришки — лагідної і доброї, він дістав зародки любові та добра. Недарма він казав: «Я, бабусю, буду добрий... я злого не робитиму, то й Бог мене не поб'є». Вона була єдиною, хто мав вплив на Чіпку.

Ставлення ж до рідної матері є нетиповим для пересічної української селянської дитини. З дитинства він не любив та не слухав її, не боявся ні лайки, ні її бійки. А з роками з'явилася і неповага, і злість, і ненависть до неї.

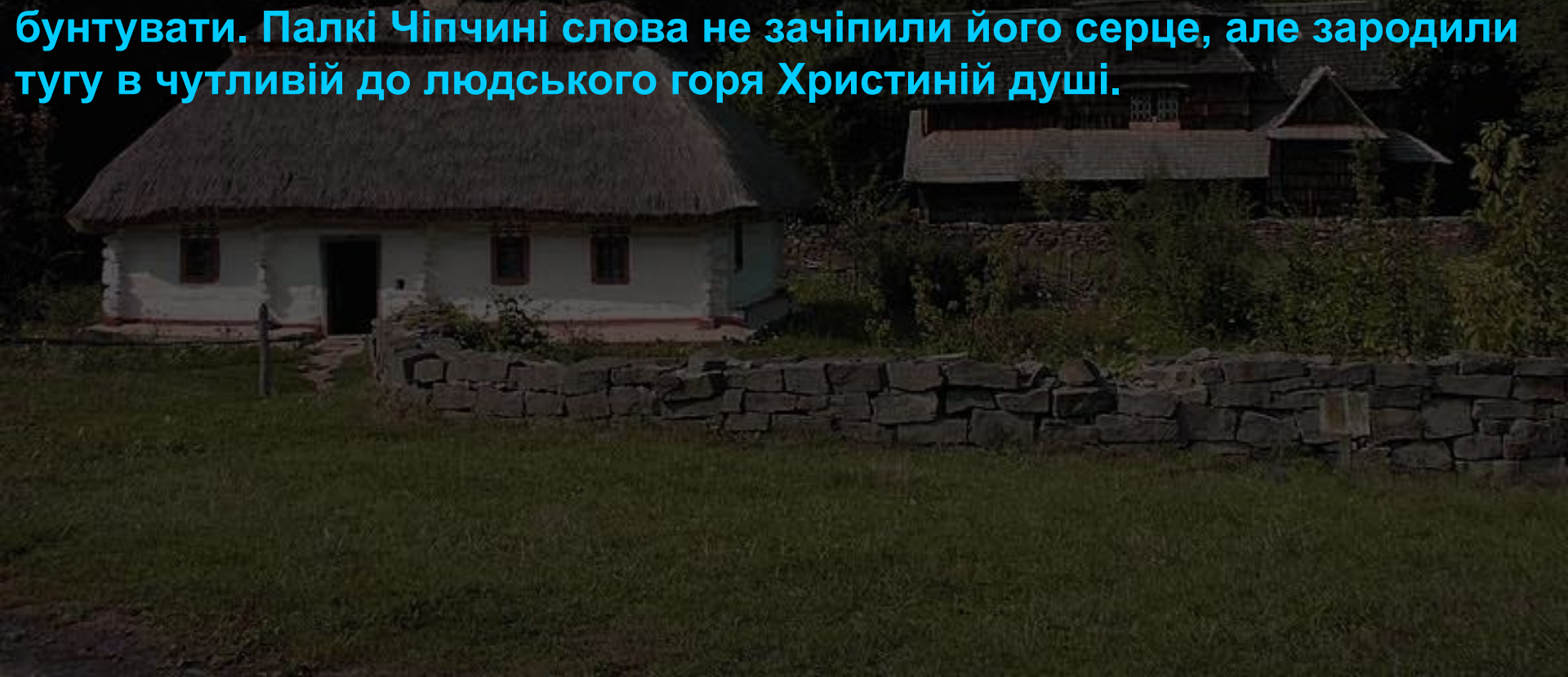

Виростав Чіпка «в голоді та холоді, у злиднях та недостачах. І все сам собі як палець». Людська несправедливість та кривда розпалили гнів у чутливому та вразливому дитячому серці, роз'ятрили його душу. З самого малку у ньому розвивається жорстокість. Ще малям він повикулупував очі у образа для того, щоби з'їсти скибку хліба, згодом ледве не спалив козака Бородая, почувши від діда Уласа правду про батька він дорікнув матері, чого мовляв батько не повірізував тоді усіх панів. Отже, схильність до помсти, бунтарства притаманні Чіпці з раннього дитинства. З часом болюче відчуття несправедливості, гніту, нерівності посилюється і переростає у тяжку недугу, порушує душевну рівновагу. Щоправда, юнацькі роки для Чіпки були веселішими: сільська громада відсудила йому за матір'ю частину землі, на якій вони завели господарство. Таким чином з'явилася навіть надія на одруження і щасливе сімейне життя Чіпки.

Нова біда — відібрали Землю — перевернула спокійне хліборобське життя. Не знайшовши справедливості в суді, де суддя вимагав 50 рублів за повернення землі. Чіпка втрачає віру у справедливість і намагається втопити своє горе в чарці. Пияцтво, лиха компанія — Матня, Лушня, Пацюк — штовхають його до грабіжницького розбою. Стихійний протест, намагання повернути своє керують Чіпкою, коли він нападає на маєтки пана, писаря, голову. Проте будь-який злочин, навіть в ім'я справедливості, деморалізує людину, нівелює цінність людського життя: адже Чіпка навіть не на хвилину не замислюється над тим, що вбив невинну людину — сторожа.

Грицько

За принципом контрасту виписано образ Грицька. Зазнавши багато горя змалку (його батьки померли від холери, коли він був ще зовсім малою дитиною), Грицько, дійшовши літ, подався на заробітки. Важко працював два роки, але повернувся в село, купив землю, хату, завів господарство і почав думати про весілля. Шукав собі дівчини багаті та вродливої, а покохавши, одружився на сусідній наймичці, такій само сироті, як і він. Грицько, як і Чіпка, з дитячих років бачив і кривду, і несправедливість, але він ніколи не намагався чинити опір, бунтувати. Палкі Чіпчині слова не зачіпили його серце, але зародили тугу в чутливій до людського горя Христиній душі.

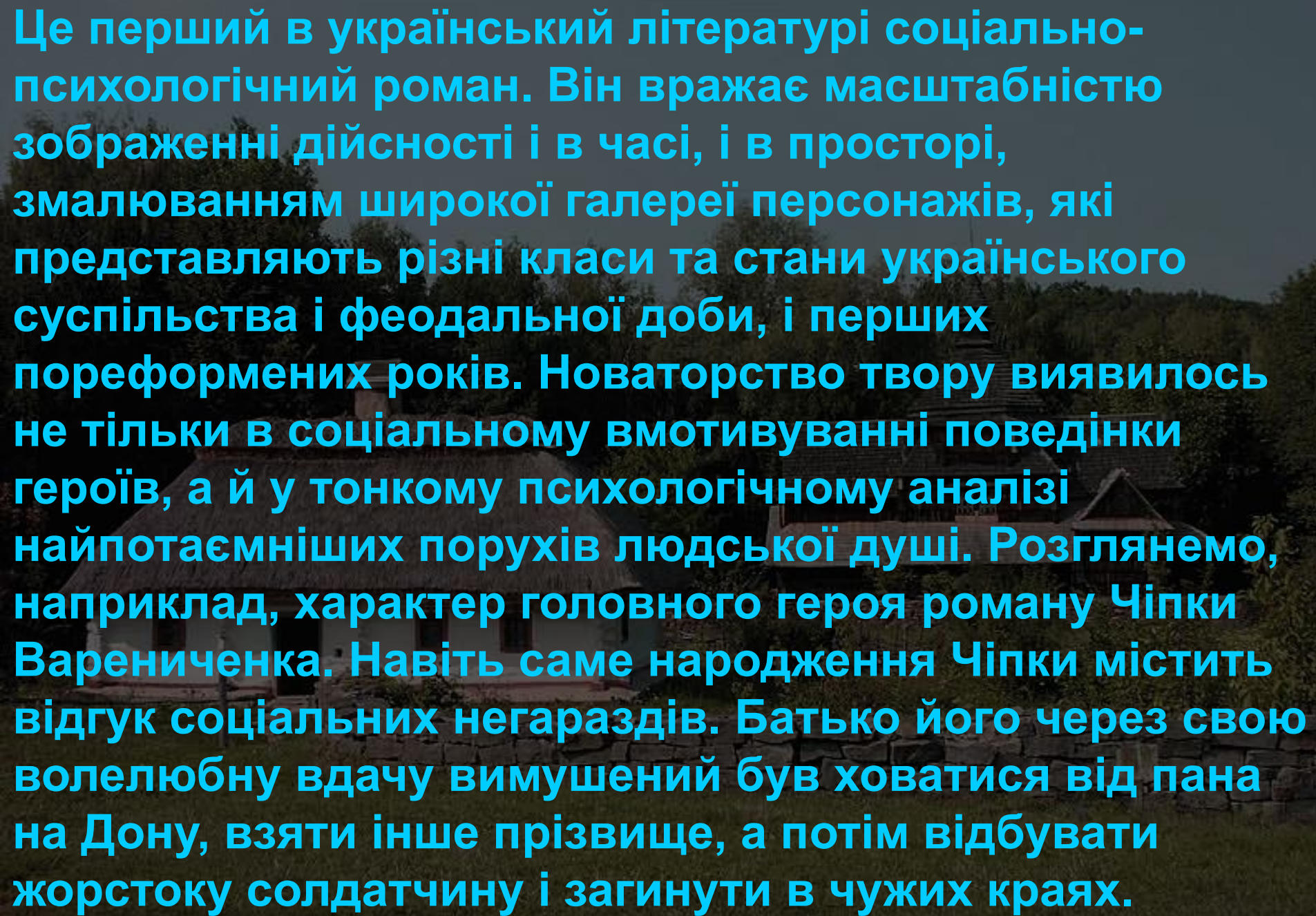
Порівняльна характеристика Мотрі та Явдохи

- Мотря — бідна трудівниця. (Тяжке життя було в Мотрі. Змалку — сирітство. Дівкою й жінкою — найми. Мала вона лише злидні — та чесно нажиті.)
- Чесність, справедливість — визначальні риси характеру Мотрі. (Мотря — чесна, справедлива жінка. Вона вірить, що чесність є найголовнішою цінністю трудящої людини, намагається прищепити це Чіпці, шукає засобів повернути сина на добрий шлях, а дізнавшись про кривавий злочин сина, викриває його.)
- Явдоха — дитя соціального дна, злодійка-багачка. (Ще напівдитиною призвичаїлася вона до крадіжок, а потім і до торгівлі красою і тілом, стала армійською повією. Одружившись із розбійником Максимом, перетворилася на сільську багачку.)
- Мораль соціального дна, Явдохи. (Для неї нічого святого у житті не було. Вона зневажає чесних трудівників. Нажива і прибуток були для Явдохи найголовніші. А яким шляхом здобує багатство, жодного значення для неї не мало.)

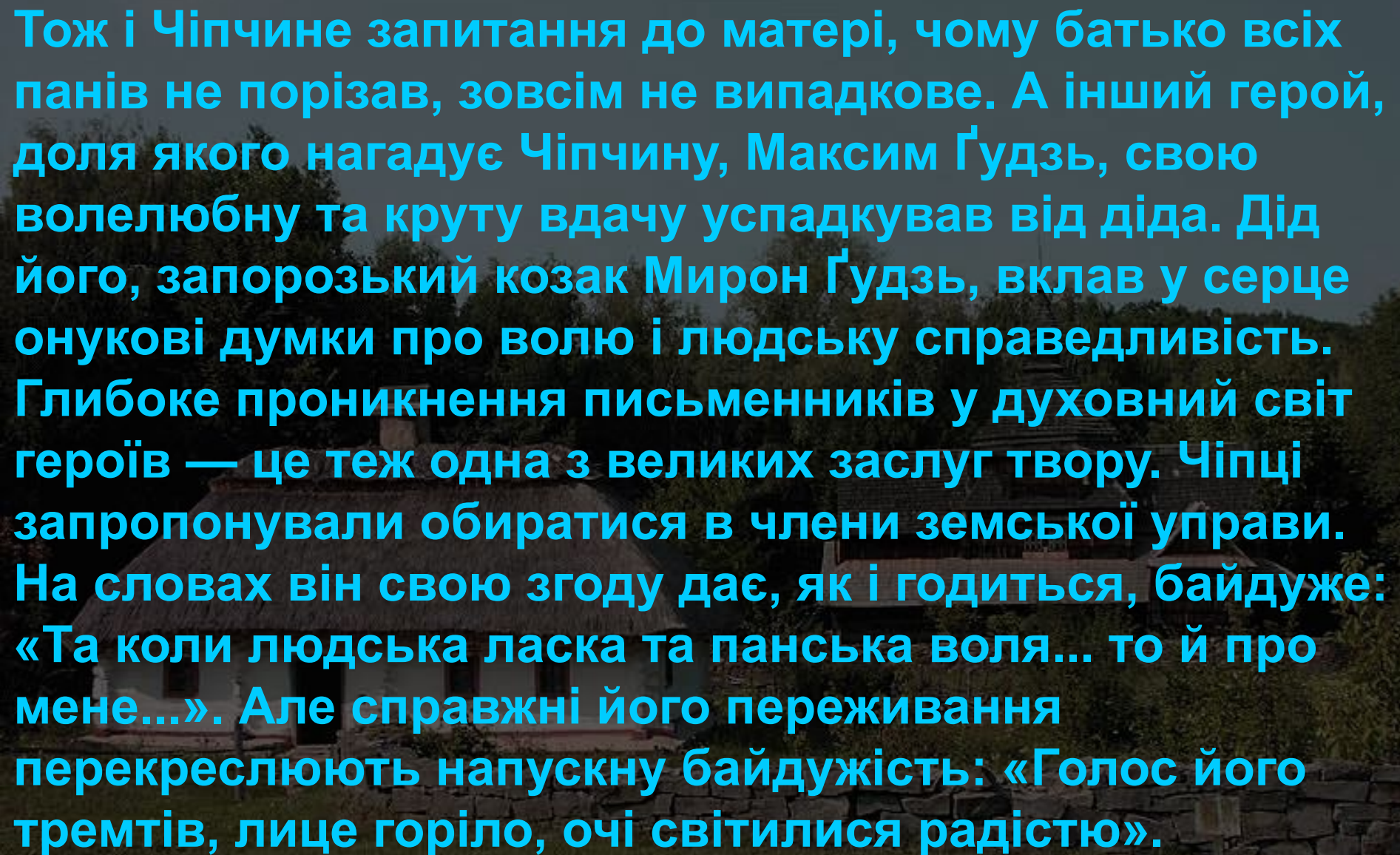
Мотря і Явдоха — ніжні, люблячі матері. (Цих зовсім різних жінок з абсолютно протилежними поглядами на життя об'єднувало одне: любов до дітей. Але кожна з них по-своєму прагне виростити й забезпечити дитину. Мотря — тяжко працює, здобуваючи горьовану копійку, а Явдоха вдається до крадіжок.)

[ЗМІСТ](#)

Це перший в українській літературі соціально-психологічний роман. Він вражає масштабністю зображенні дійсності і в часі, і в просторі, змалюванням широкої галереї персонажів, які представляють різні класи та стани українського суспільства і феодалної доби, і перших пореформених років. Новаторство твору виявилось не тільки в соціальному вмотивуванні поведінки героїв, а й у тонкому психологічному аналізі найпотаємніших порухів людської душі. Розглянемо, наприклад, характер головного героя роману Чіпки Варениченка. Навіть саме народження Чіпки містить відгук соціальних негараздів. Батько його через свою волелюбну вдачу вимушений був ховатися від пана на Дону, взяти інше прізвище, а потім відбувати жорстоку солдатчину і загинути в чужих краях.

Тож і Чіпчине запитання до матері, чому батько всіх панів не порізав, зовсім не випадкове. А інший герой, доля якого нагадує Чіпчину, Максим Ґудзь, свою волелюбну та круту вдачу успадкував від діда. Дід його, запорозький козак Мирон Ґудзь, вклав у серце онукові думки про волю і людську справедливість. Глибоке проникнення письменників у духовний світ героїв — це теж одна з великих заслуг твору. Чіпці запропонували обиратися в члени земської управи. На словах він свою згоду дає, як і годиться, байдуже: «Та коли людська ласка та панська воля... то й про мене...». Але справжні його переживання перекреслюють напускну байдужість: «Голос його тремтів, лице горіло, очі світилися радістю».

Відзначаючи заслуги Панаса Мирного та Івана Білика, І. Я. Франко вказував, що автори твору «здійснюють психологічні розкопки в душу персонажа різноманітними шляхами: це і соціально-психологічний портрет, і авторська характеристика персонажів, і соціальне вмотивування вчинків героїв. А це все результати великої майстерності і письменницького натхнення авторів роману».

[ЗМІСТ](#)

Література

- **Енциклопедія Українознавства. Львів: 1994. - С.1536 - 1537;**
- **Мирний Панас. Зібрання творів у семи томах. – Київ.: Видавництво „Наукова думка”, 1968-1971;**
- **Мистецтво України: Біографічний довідник. - К.: 1997. - С.412 - 413;**
- **Всемирный биографический Энциклопедический словарь. - М.: 1998. - С.498;**
- **УСЕ: Універсальний словник-енциклопедія. - К.: 1999. - С.1019;**
- **Видатні діячі України минулих століть. - К.: 2001. - С.388 - 389.**